

مروری بر وصیت‌نامه حضرت فاطمه زهرا علیها السلام

حجت‌الاسلام والمسلمین حسن عاشوری لنگرودی**

مقدمه

واژه «وصیت» در آیات قرآنی و روایات اهل بیت علیهم السلام در دو معنا به کار رفته است. معنای اول در معنای اخلاقی که به معنای سفارش و موعظه است؛ مانند این آیه شریفه که می‌فرماید: «وَأَنَّ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ فَاتَّبِعُوهُ وَلا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَن سَبِيلِهِ ذَلِكُمْ وَصَاكُم بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ»^۱ این راه مستقیم من است، از آن پیروی کنید و از راه‌های پراکنده (و انحرافی) پیروی نکنید که شما را از طریق حق دور می‌کند. این چیزی است که خداوند شما را به آن سفارش می‌کند شاید پرهیزگاری پیشه کنید». در معنای دوم، معنای فقهی است که عبارت است از سفارش فردی به وصی خودش برای رسیدگی به اموال و کارهای باقی مانده بعد از مرگ.^۲ به عبارتی، وصیت آن است که انسان سفارش کند بعد از مرگش کارهایی را انجام دهند؛ مانند وصیت‌هایی که برای کفن و دفن و مراسم دیگر می‌کنند یا بگویند بعد از مرگش چیزی از اموال او، ملک کسی باشد یا برای اولاد او قیم و سرپرستی معین کند. وصیت (به معنای فقهی) مستحب است و گاهی واجب می‌شود؛ برای مثال شخصی که حق الله یا حق الناس بر ذمه‌اش است و فرصت نکرده است تا آن را ادا کند یا عبادات واجبی مانند حج، روزه و نماز از او فوت شده است، باید وصیت کند تا بعد از وفاتش آن دین و حقوق را ادا کنند.^۳ قرآن کریم می‌فرماید: «كُتِبَ عَلَيْكُمُ إِذَا أَحْضَرَ

** عضو هیأت علمی دانشگاه خوارزمی.

۱. انعام: ۱۵۳.

۲. سید عبدالحسین طیب، اطیب البیان فی تفسیر القرآن، ج ۲، ص ۳۱۹، ذیل آیه ۱۸۰ سوره بقره.

۳. ر.ک: رساله عملیه مراجع تقلید، مسائل مربوط به وصیت.

أَحَدَكُمْ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ^۱؛ بر شما مقرر شده است که چون یکی از شما را مرگ فرا رسد، اگر مالی بر جای گذارد؛ برای پدر و مادر و خویشاوندان [خود] به طور پسندیده وصیت کند. [این کار] حقی است بر پرهیزگاران». در این نوشتار که سخن از وصیت نامه الهی - سیاسی حضرت فاطمه علیها السلام است،^۲ افزون بر وصیت مصطلح و فقهی، وصیت به معنای اخلاقی یعنی سفارش و موعظه نیز دنبال می شود.

وصایای حضرت فاطمه علیها السلام

از احادیث و اخبار اهل بیت علیهم السلام و راویان اهل سنت چنین بر می آید که وصیت نامه های حضرت فاطمه علیها السلام به صورت مکتوب و شفاهی، ناظر به امور مالی و امور الهی و سیاسی بود.

۱. وصیت نامه ناظر به امور مالی

حضرت فاطمه علیها السلام در روزهای پس از رحلت رسول خدا صلی الله علیه و آله درباره اموال موقوفه و شخصی خویش وصایایی داشت و بسیاری از اموالی را که از رسول خدا صلی الله علیه و آله به وی رسیده بود، مکتوب وصیت نمود که آن ها را در راه خدا وقف نموده است؛ از جمله:

۱/۱. حوائط سبعة برای امام علی علیه السلام و دیگر امامان علیهم السلام

حوائط سبعة، باغ های هفت گانه ای بود که اطراف آن دیوار کشیده شده بود. هفت مزرعه معروف متعلق به شخص یهودی به نام مُخیریق بود که آن را به پیامبر صلی الله علیه و آله بخشیده بود^۳ و پیامبر صلی الله علیه و آله نیز آن ها را در زمان حیات خود در اختیار حضرت فاطمه علیها السلام قرار داده بود [وقف فاطمه علیها السلام کرده بود].^۴ حضرت فاطمه علیها السلام مکتوب وصیت نمود که عایدی این باغ های هفت گانه برای امامان اهل بیت علیهم السلام باشد.

ابوبصیر می گوید: حضرت ابوجعفر امام باقر علیه السلام فرمود: «أَلَا أَقْرَبُكَ وَصِيَّةَ فَاطِمَةَ؟» آیا وصایای فاطمه علیها السلام را به تو بگویم؟». عرض کردم: آری. آن گاه حضرت بسته ای را بیرون آورد و از درون

۱. بقره: ۲۸۰.

۲. درباره وصیت نامه حضرت زهرا علیها السلام مقاله دیگری با عنوان «وصایای حضرت فاطمه علیها السلام» از آقای رجبعلی زمانی در مجله فرهنگ کوثر شماره ۶۹، قبلاً منتشر شده است که از جهت حجم و تنوع منابع و... با این مقاله تفاوت دارد.

۳. نورالدین علی بن احمد سمهودی، وفاء الوفاء باخبار دار المصطفی، ج ۳، ص ۸۲۵ و ۹۹۰؛ حماد بن زید البغدادی، تركة النبی صلی الله علیه و آله، ص ۷۸.

۴. محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج ۷، ص ۴۷ و ۴۸؛ عبدالله بن جعفر حمیری، قرب الاسناد، ص ۳۶۳.

آن نوشته‌ای را نشان داد و آن را به این صورت قرائت نکرد:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ هَذَا مَا أَوْصَتْ بِهِ فَاطِمَةُ بِنْتُ مُحَمَّدٍ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْصَتْ بِحَوَائِطِهَا السَّبْعَةِ الْعَوَافِ وَالذَّلَالِ وَالْبُرْقَةِ وَالْمَبِيتِ وَالْحَسَنَى وَالصَّافِيَةَ وَمَا لِأُمَّ إِبْرَاهِيمَ إِلَى عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَام فَإِنْ مَضَى عَلِيٌّ فَإِلَى الْحَسَنِ فَإِنْ مَضَى الْحَسَنُ فَإِلَى الْحُسَيْنِ فَإِنْ مَضَى الْحُسَيْنُ فَإِلَى الْأَكْبَرِ مِنْ وُلْدِي شَهِدَ اللَّهُ عَلَى ذَلِكَ وَالْمُقْدَادُ بْنُ الْأَسْوَدِ وَالزُّبَيْرُ بْنُ الْعَوَّامِ وَكَتَبَ عَلِيٌّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَام؛ این چیزی است که فاطمه دختر محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به آن وصیت کرده است. او به علی بن ابی طالب عَلَيْهِ السَّلَام وصیت کرد باغ‌های هفت‌گانه عواف، دلال، برقه، مبیث، حسنی، صافیة و آنچه برای ام‌ابراهیم است؛ بعد از علی (حدائق هفت‌گانه) به [امام] حسن و بعد از او به [امام] حسین و بعد از حسین، به بزرگ‌ترین فرزندانم [خواهد رسید] و خداوند و مقداد بن اسود و زبیر بن عوام بر این امر گواهند و علی بن ابی طالب عَلَيْهِ السَّلَام آن را مکتوب کرد.

۱/۲. مقررری برای همسران پیامبر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و نیازمندان بنی هاشم

از امام باقر عَلَيْهِ السَّلَام نقل شده است که حضرت فاطمه عَلَيْهَا السَّلَام برای برخی از املاکش این وصیت‌نامه را مکتوب نمود و تولیت آن را به امام علی عَلَيْهِ السَّلَام واگذار کرد:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ هَذَا مَا كَتَبْتُ فَاطِمَةُ بِنْتُ مُحَمَّدٍ فِي مَالِهَا إِنْ حَدَثَ بِهَا حَادِثٌ تَصَدَّقْتُ بِثَمَانِينَ أَوْ قِيَّةً تُنْفَقُ عَنْهَا مِنْ ثِمَارِهَا الَّتِي لَهَا كُلُّ عَامٍ فِي كُلِّ رَجَبٍ بَعْدَ نَفَقَةِ السَّقِيِّ وَ نَفَقَةِ الْمَغَلِ [الْعَمَلِ] وَ أَنَّهَا أَنْفَقَتْ أَثْمَارَهَا الْعَامَ وَ أَثْمَارَ الْقَمَحِ عَامًا قَابِلًا فِي أَوَانِ غَلَّتِهَا وَ أَتَمَّا أَمْرَتْ لِنِسَاءِ مُحَمَّدٍ أَبِيهَا خَمْسَ [خَفْسًا] وَ أَرْبَعِينَ أَوْ قِيَّةً وَ أَمْرَتْ لِقُرَرَاءِ بَنِي هَاشِمٍ وَ بَنِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ بِخَمْسِينَ أَوْ قِيَّةً...؛^۲ این [وصیت] نامه‌ای است که فاطمه دختر محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ درباره مالش نوشته است. اگر حادثه‌ای برای او پیش آمد و از دنیا رفت، هشت اوقیه^۳ از آن‌ها را صدقه [وقف] قرار داد که از فایده و محصول آن هر سال بعد از هزینه آبیاری و هزینه‌های دیگر انفاق شود... و مقرر داشت که چهل و پنج اوقیه برای

۱. محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج ۷، ص ۴۸؛ نعمان بن محمد ابن حیون مغربی، دعائم الاسلام، ج ۲، ص ۳۴۴؛ محمدباقر مجلسی، بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۲۳۵؛ محمد بن حسن طوسی، التهذیب، ج ۹، ص ۱۴۴ و ۱۴۵.

۲. محمدباقر مجلسی، بحارالانوار، ج ۱۰۰، ص ۱۸۴ و ۱۸۵.

۳. اوقیه معادل چهل درهم است. محمد بن مکرّم ابن منظور، لسان العرب، ج ۱، ص ۴۰۴.

زنان پدرش، محمد علیه السلام و پنجاه اوقیه برای فقرا و نیازمندان بنی هاشم و بنی عبدالمطلب باشد ...

۱/۳. مقرری برای افراد خاص

امام علی علیه السلام از حضرت فاطمه علیها السلام خواست تولیت مالش را با اموال رسول خدا صلی الله علیه و آله جمع نماید و او تا زمانی که زنده است، متولی آن اموال باشد و اگر حادثه‌ای برای او رخ داد؛ آن را به دو فرزندش حسن و حسین علیهما السلام واگذار نماید تا آن دو متولی آن باشند و حضرت فاطمه علیها السلام در آن وصیت‌نامه مرقوم داشت:

من آن را به علی بن ابی طالب علیه السلام دادم؛ همان‌گونه که در آن اموال به او اجازه دادم، پس مال من [و نیز] مال محمد صلی الله علیه و آله را بدون اینکه از آن چیزی جدا سازم [در اختیارش قرار دادم تا] از محصول مال، آن طوری که من سفارش نمودم و آن مقدار که صدقه قرار دادم، پیردازد. پس اگر صدقه آن اموال و آنچه من به آن دستور دادم، قضای خداوند بر آن واقع شد [و حادثه‌ای پیش آمد، همچون خشکسالی و ...] پس اختیار آن به دست علی علیه السلام است که هر گونه بخواهد، صدقه دهد و هر گونه بخواهد، انفاق نماید و بر او حرجی نیست؛ و اگر برای علی علیه السلام حادثه‌ای پیش آمد، تمام اموال و مال محمد صلی الله علیه و آله را به فرزندانم حسن و حسین علیهما السلام واگذار نماید و آن دو نیز هر گونه که خواستند، انفاق و تصدق نمایند و بر آن‌ها حرجی نیست؛ و برای دختر جنذب (ابوذر غفاری) آن صندوق کوچک و مقداری از مال و اثاثیه را قرار دادم ... و پوشش‌های زنانه را به یکی از دو دخترم و علی علیه السلام واگذار نمودم. از آن پوشش‌ها اگر می‌خواهند تا زمانی که ازدواج نکرده‌اند، استفاده نمایند؛ و این نامه‌ای است که فاطمه در باب مال خود مرقوم داشت و به آن حکم نمود و خدا بر آن گواه است. مقداد بن اسود و زبیر بن عوام و علی بن ابی طالب [نیز بر آن گواهند و] آن را نوشتند.^۱

در روایت دیگری ابوجریح از امام باقر علیه السلام از پدرانش علیهما السلام نقل کرده است که فرمود: «فاطمه علیها السلام برای هر کدام از زنان پیامبر صلی الله علیه و آله دوازده اوقیه وصیت کرد و برای زنان بنی هاشم نیز همان مقدار و برای امامه، دختر ابوالعاص نیز مقداری وصیت نمود».^۲

از زید بن علی علیه السلام نقل شده است که حضرت فاطمه علیها السلام مال خود را بر بنی هاشم و بنی عبدالمطلب صدقه [وقف] قرار داد و علی علیه السلام هم همه اموال خود را برای ایشان وقف نمود و

۱. محمدباقر مجلسی، بحارالانوار، ج ۱۰۰، ص ۱۸۴ و ۱۸۵.

۲. محمد بن حسن طوسی، التهذیب، ج ۹، ص ۱۴۴.

افراد دیگری را هم در زمره آنان قرار داد.^۱

۲. وصیت‌نامه ناظر به امور الهی و سیاسی

درباره امور ناظر به مباحث الهی و سیاسی حضرت زهرا علیها السلام دارای دو نوع وصیت‌نامه است؛ وصیت‌نامه مکتوب و وصیت زبانی.

۲/۱. وصیت مکتوب خطاب به علی علیه السلام

ابن عباس می‌گوید: هنگامی که حضرت فاطمه علیها السلام رحلت کرد ... امیر مؤمنان علی علیه السلام ... داخل خانه حضرت فاطمه علیها السلام شد ... آن‌گاه حضرت علی بن ابی طالب علیه السلام صورت مبارک فاطمه علیها السلام را باز کرد، رقعته‌ای نزد سر آن حضرت یافت که در آن نوشته بود:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ هَذَا مَا أُوصِيَتْ بِهِ فَاطِمَةُ بِنْتُ رَسُولِ اللَّهِ [ص] أَوْصَتْ وَ هِيَ تَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ وَ أَنَّ الْجَنَّةَ حَقٌّ وَ النَّارَ حَقٌّ وَ أَنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا وَ أَنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ يَا عَلِيُّ أَنَا فَاطِمَةُ بِنْتُ مُحَمَّدٍ زَوْجِنِي اللَّهُ مِنْكَ لِأَكُونَ لَكَ فِي الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ أَنْتَ أَوْلَى بِي مِنْ غَيْرِي حَنْطِنِي وَ عَسَلْنِي وَ كَفَّنِي بِاللَّيْلِ وَ صَلَّى عَلَيَّ وَ اذْفَنِي بِاللَّيْلِ وَ لَا تُغْلِمِ أَحَدًا وَ أَسْتَوْدِعُكَ اللَّهُ وَ أَقْرَأُ عَلَى وُلْدِي السَّلَامَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ؛^۲ این وصیت‌نامه فاطمه دختر پیامبر خدا صلی الله علیه و آله و سلم است: فاطمه شهادت می‌دهد که خدایی جز خدای یکتا نیست، حضرت محمد صلی الله علیه و آله و سلم بنده و پیامبر خداست. بهشت و دوزخ بر حق‌اند، قیامت خواهد آمد، در آن تردیدی نیست، خداوند همه افرادی را که در قبرها مدفونند، برخواهد انگيخت. یا علی! من فاطمه دختر محمد صلی الله علیه و آله و سلم می‌باشم. خدا مرا در دنیا و آخرت برای تو تزویج نمود. یا علی! تو از دیگران برای (غسل و کفن) من مقدم هستی، شبانه مرا حنوط کن، غسل بده، بر بدنم نماز بگذار و دفنم کن، کسی را از مرگ من آگاه نکن، تو را به خداوند می‌سپارم و بر فرزندانم تا روز قیامت درود می‌فرستم.

۲/۲. وصیت شفاهی خطاب به علی علیه السلام

وصیت زبانی حضرت زهرا علیها السلام خطاب به امام علی علیه السلام و اسما بنت عمیس بود. حضرت فاطمه علیها السلام در وصیت‌نامه زبانی به حضرت علی علیه السلام بر موارد ذیل تاکید داشته است:

۱. محمدباقر مجلسی، بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۲۱۸؛ محمد بن جریر طبری، دلائل الامامه، ص ۴۲.

۲. محمدباقر مجلسی، بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۲۱۴.

غسل، کفن، نماز و دفن را خودت به عهده بگیر و برایم قرآن و دعا بخوان

حضرت زهرا علیها السلام در واپسین لحظه‌های عمر خویش به امیر مؤمنان علیه السلام چنین وصیت کرد:

إِذَا أَنَا مِتُّ فَتَوَلَّيْنِي أَنْتَ غُسْلِي وَ جَهِّزْنِي وَ صَلِّ عَلَيَّ وَ أَنْزِلْنِي قَبْرِي وَ أَلْحِدْنِي وَ سَوِّ الثَّرَابَ عَلَيَّ وَ اجْلِسْ عِنْدَ رَأْسِي قِبَالَةَ وَجْهِي فَكُنْزٌ مِنْ تِلَاوَةِ الْقُرْآنِ وَ الدُّعَاءِ فَإِنَّهَا سَاعَةٌ يَخْتِاجُ الْمَيِّتُ فِيهَا إِلَى النَّاسِ الْأَحْيَاءِ وَ أَنَا أَسْتَوْدِعُكَ اللَّهُ تَعَالَى وَ أُوصِيكَ فِي وَ لَدِي خَيْرًا؛^۱ وقتی وفات کردم، غسل و کفن مرا بر عهده بگیر و بر من نماز بگذار و درون قبرم قرار بده و خاک را بر روی قبرم بریز؛ سپس هموار کن و بر بالینم روبه روی صورتم بنشین و زیاد قرآن بخوان و دعا کن؛ زیرا در چنین لحظه‌هایی مردگان به انس با زندگان نیاز دارند. من تو را به خدا می‌سپارم و درباره فرزندانم سفارش نیکوکاری دارم.

با امامه ازدواج کن

از وصایای دیگر حضرت زهرا علیها السلام به امام علی علیه السلام، توصیه به ازدواج با امامه دختر خواهر فاطمه علیها السلام بود که فرمود: «جَزَاكَ اللَّهُ عَنِّي خَيْرَ الْجَزَاءِ يَا ابْنَ عَمِّ رَسُولِ اللَّهِ! أُوصِيكَ أَوْلَا أَنْ تَتَزَوَّجَ بَعْدِي بِابْنَةِ أُخْتِي أَمَامَةَ فَإِنَّهَا تَكُونُ لُوَلَدِي مِثْلِي فَإِنَّ الرَّجَالَ لَا بُدَّ لَهُمْ مِنَ النِّسَاءِ؛^۲ ای پسرعموی پیامبر! خداوند تو را پاداش نیکو دهد! اولین وصیت من به تو این است که چون مردان به زنان نیاز دارند؛ پس از من با دختر خواهرم امامه ازدواج کن؛ زیرا او همانند من با فرزندانم مهربان است.»

مرا شبانه دفن کن و دیگران را آگاه مساز

حضرت زهرا علیها السلام در تداوم مبارزاتش و در دفاع از ولایت و امامت، به امام علی علیه السلام وصیت کرد: «أُوصِيكَ أَنْ لَا يَشْهَدَ أَحَدٌ جَنَازَتِي مِنْ هَؤُلَاءِ الَّذِينَ ظَلَمُونِي وَ أَخَذُوا ... وَ اذْفُنِّي فِي اللَّيْلِ إِذَا هَدَّاتِ الْعُيُونُ وَ نَامَتِ الْأَبْصَارُ؛^۳ [ای علی] تو را وصیت می‌کنم هیچ یک از آنان که به من ظلم روا داشتند و حق مرا غصب کردند، نباید در تشییع جنازه من شرکت کنند؛ ... مرا شب دفن کن، آن هنگام که چشم‌ها آرام گرفته و دیده‌ها به خواب فرو رفته باشند.»

ماجرای دفن شبانه و مخفیانه حضرت زهرا علیها السلام هم در منابع اهل سنت و هم در منابع شیعه آمده

۱. همان، ج ۷۹، ص ۲۷.

۲. همان، ص ۱۹۲.

۳. همان، ص ۱۹۲.

است. محمد بن عبدالله از زهری نقل کرده است که او گفت: «فاطمه دختر رسول خدا صلی الله علیه و آله در شب دفن شد و علی او را به خاک سپرد». ^۱ جابر از امام باقر علیه السلام نقل کرده است که حضرت فرمود: «فاطمه علیها السلام شبانه مدفون شد». ^۲ یونس بن یزید از ابن شهاب نقل کرده است: «علی علیه السلام، فاطمه علیها السلام را شبانه دفن نمود». ^۳ عروه از عایشه نقل کرده است: «علی شبانه جنازه فاطمه را دفن نمود». ^۴ ابن ابی الحدید نیز می‌نویسد: «حضرت زهرا علیها السلام وصیت کرد که [به جهت اعتراض از عملکرد برخی از اصحاب پیامبر صلی الله علیه و آله در باره اهل بیت آن حضرت] شبانه به خاک سپرده شود و آنان که بر وی ستم روا داشته‌اند، در تشییع جنازه‌اش حاضر نشوند و بر پیکرش نماز نخوانند». ^۵ در منابع شیعه نیز این مطلب به‌گونه‌ای نقل شده است که علامه مجلسی آن را در حد تواتر دانسته و گفته است: «روایات زیادی همانند خبر متواتر وارد شده است که حضرت فاطمه علیها السلام وصیت کرد شب به خاک سپرده شود». ^۶

قبرم را پنهان کن

طبق نقلی از امام صادق علیه السلام، حضرت فاطمه علیها السلام در لحظه‌های آخر زندگی به امام علی علیه السلام چنین وصیت کرد:

إِذَا تَوَفَّيْتُ لَا تُعْلِمُوا إِلَّا أُمَّ سَلَمَةَ وَ أُمَّ أَيْمَنَ وَ فِصَّةَ وَ مِنَ الرُّجَالِ أَبَتِي وَ الْعَبَّاسَ وَ سَلْمَانَ وَ عَمَّاراً وَ الْمُقَدَّادَ وَ أَبَا ذَرٍّ وَ حَذِيفَةَ وَ لَا تُدْفِنُونِي إِلَّا لَيْلًا وَ لَا تُعْلِمُوا قَبْرِي أَحَدًا؛ ^۷ بعد از مرگم به هیچ کس اطلاع نده، جز اینکه از زنان به ام‌سلمه، ام‌ایمن و فضا و از مردان به دو فرزندم [حسن و حسین]، عباس، سلمان، عمار، مقداد، ابوذر و حذیفه خبر بده. مرا دفن نکن، مگر در شب و قبر مرا به هیچ کس اطلاع نده تا مخفی بماند.

۲/۳. وصیت شفاهی خطاب به اسماء بنت عمیس

نقل شده است که حضرت فاطمه علیها السلام به اسماء وصیت کرد در غسل دادنش با امام علی علیه السلام

۱. محمد بن سعد کاتب واقدی، الطبقات الکبری، ج ۸، ص ۲۹.

۲. همان، ص ۲۹.

۳. همان.

۴. همان.

۵. عبدالحمید بن هبة الله ابن ابی الحدید، شرح نهج البلاغه، ج ۱۶، ص ۲۱۴.

۶. محمدباقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۲۹، ص ۳۹۰.

۷. همان، ص ۲۰۸ و ۲۰۹.

مشارکت کند: «یا اسماء! إِذَا مِتُّ فَأَغْسِلْنِي أَنْتِ وَ عَلِيٌّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ وَ لَا تُدْخِلْنِي عَلَيَّ أَحَدًا؛^۱ ای اسماء! وقتی من از دنیا رفتم، تو و علی مرا غسل دهید و هیچ کس را در کنار جنازه من راه ندهید».

وصیت به تابوتی ویژه و پوشش روی بیکر

اسماء بنت عمیس می‌گوید: روزهای آخر زندگی حضرت فاطمه علیها السلام با او بودم. روزی مرا به یاد کیفیت حمل جنازه توسط مردم انداخت و نگرانی‌اش را ابراز نمود که چرا جنازه زن را روی تخته‌ای می‌گذارند و بالای دست مردان حمل می‌کنند؟ سپس فرمود: «إِنِّي قَدِ اشْتَبَيْتُ مَا يُصْنَعُ بِالنِّسَاءِ أَنْ يَطْرَحَ عَلَى الْمَرْأَةِ الثُّوبُ، فَيَصِفُّهَا لِمَنْ رَأَى فَلَا تَحْمِلْنِي عَلَيَّ سِرِيرٍ ظَاهِرٍ اسْتَرِينِي سَتَرَكَ اللَّهُ مِنَ النَّارِ؛^۲ من بسیار زشت می‌دانم که (جنازه) زنان را روی تخته بدون دیوار می‌گذارند و بر روی آن پارچه می‌افکنند؛ چرا که [حجم] بدن نمایان می‌شود. مرا بر روی تخته این چنینی نگذار و بدن مرا بپوشان که خدا تو را از آتش جهنم باز دارد».

اسماء می‌گوید: خدمت حضرت توضیح دادم که در سرزمین حبشه، تابوتی برای حمل جنازه‌ها درست می‌کنند که بدن میت را [با دیواره‌ای که دارد] می‌پوشاند. سپس شکل آن را ترسیم کردم. حضرت فاطمه علیها السلام که آن را دید، خوشحال شد و تبسم کرد. اسماء گوید: من از روزی که رسول خدا صلی الله علیه و آله از دنیا رفته بود تا به آن روز تبسم بر لبان دختر پیامبر ندیده بودم.^۳ سپس حضرت فرمود: «إِصْنَعِي لِي مِثْلَهُ اسْتَرِينِي، سَتَرَكَ اللَّهُ مِنَ النَّارِ؛^۴ برای من تابوتی مثل آن درست کن و مرا با آن بپوشان! خدا تو را از آتش دوزخ حفظ نماید».

این امر به خوبی نشان می‌دهد که حضرت به شدت نسبت به مسئله عفاف و حجاب حساس بود؛ آن هم بعد از شهادت و نسبت به جنازه خویش. این امر آن قدر برای او مهم بود که در کنار وصیت‌های اصلی باز به امام علی علیه السلام نیز وصیت ویژه نمود: «أَوْصِيكَ يَا ابْنَ عَمٍّ أَنْ تَتَّخِذَ لِي نَعْشًا فَقَدْ رَأَيْتُ الْمَلَائِكَةَ صَوَّرُوا صَوْرَتَهُ؛^۵ وصیت می‌کنم به شما ای پسر عمو که برای من

۱. سید مرتضی فیروزآبادی، فضائل الخمسة من الصحاح الستة، ج ۳، ص ۱۶۱؛ نورالدین علی بن احمد سمه‌وری، وفاء الوفاء باخبار دار المصطفی، ج ۳، ص ۹۲.

۲. سید مرتضی فیروزآبادی، فضائل الخمسة من الصحاح الستة، ج ۳، ص ۱۶۱.

۳. نورالله تستری، احقاق الحق، ج ۱۰، ص ۴۷۴؛ محمدباقر مجلسی، بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۸۹ و ۲۱۳،

۴. محمد بن حسن حرعاملی، وسائل الشیعه، ج ۳، ص ۲۲۱.

۵. همان، ص ۲۲۱.

تابوتی درست کن؛ همان‌گونه که ملائکه شکل و قیافه آن را به من نشان داده‌اند». از ابن عباس نقل شده است حضرت فاطمه علیها السلام اول کسی بود که برای او تابوت قرار داده شد و اسماء بنت عمیس آن را برای او درست کرد.^۱

فهرست منابع

۱. ابن حیون، نعمان بن محمد مغربی، دعائم الإسلام، تصحیح آصف فیضی، قاهره: دار المعارف، ۱۹۶۳/۱۳۸۳ م.
۲. ابن ابی الحدید، عبد الحمید بن هبة الله، شرح نهج البلاغه، بیروت: دار احیاء اثار العربی، ۱۳۸۵ ق.
۳. ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، تصحیح جمال الدین میردامادی، چاپ سوم، بیروت: دار الفکر للطباعة و النشر و التوزیع - دار صار، ۱۴۱۴ ق.
۴. بغدادی اسماعیل بن حماد بن زید البغدادی المالکی، تركة النبی و السبل التي وجهها فيها، بی جا، بی نا، ۱۴۰۴ ق.
۵. تستری، سید نور الله، احقاق الحق، قم: کتابخانه آیت الله نجفی، ۱۴۰۱ ق.
۶. حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، تصحیح مؤسسه آل‌البتی علیهم السلام، چاپ اول، قم: مؤسسه آل‌البتی علیهم السلام، ۱۴۰۹ ق.
۷. حمیری، عبد الله بن جعفر، قرب الإسناد، تصحیح مؤسسه آل‌البتی علیهم السلام، چاپ اول، قم: مؤسسه آل‌البتی علیهم السلام، ۱۴۱۳ ق.
۸. ذهبی، ابو عبد الله محمد بن احمد، سیر اعلام النبلاء، بیروت: مؤسسه الرساله، ۱۴۱۳ ق.
۹. زمانی، رجبعلی، «وصایای حضرت فاطمه علیها السلام» مجله فرهنگ کوثر، شماره ۶۹.
۱۰. سمهودی، نورالدین علی بن احمد مصری، وفاء الوفاء باخبار المصطفی، بیروت: دار الکتب العلمیه، ۲۰۰۶ م.
۱۱. طبرسی، محمد بن جریر، دلائل الامامه، چاپ اول، قم: بعثت، ۱۴۱۳ ق.
۱۲. طوسی، محمد بن حسن، التهذیب، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۴۰۷ ق.
۱۳. طیب، سید عبدالحسین، اطیب البیان فی تفسیر القرآن، چاپ دوم، تهران: اسلام، ۱۳۷۸ ش.

---

۱. محمد بن سعد کاتب واقدی، الطبقات الکبری، ج ۸، ص ۲۸؛ ابو عبد الله محمد بن احمد ذهبی، سیر اعلام النبلاء، ج ۲، ص ۱۲۸ و ۱۲۹.

۱۴. فیروزآبادی، سید مرتضی، فضائل الخمسة من الصحاح الستة، تهران: اسلامیه، ۱۴۱۰ق.
۱۵. کاتب واقدی، محمد بن سعد، الطبقات الكبرى، بیروت: دار صادر، ۱۹۸۵/۱۴۰۵م.
۱۶. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، بیروت: دار صعب و دار التعارف، ۱۴۰۱ق.
۱۷. مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، تصحیح جمعی از محققان، چاپ دوم، بیروت: دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۳ق.